

Солун 1925 Чылдын август 31-де үнүп эгелээн

ШЫН

№ 144 (1518) 1993 чылдын август 4, среда

Солунга ат салган шагы 23.20. Садар өртөзө 10 рубл.

Хүннүн МЭДЭЭЛЕРИ ЧААГАЙ ӨЗҮМ, ДЕМНИГ КУШ

УЙГУ - ЧЫДЫН ЧОК АЖЫЛДААР ҮЕ КЕЛГЕН

Бир недела бичиле амыг эртеге, сизге белеткенде талаа-биле республиканың чаралаттың шалчы ай доостур. Оо, база катпала ындам. А эртең чылы оон тундуйа юзүлбей барган болду өспөс. Билд чыдагаан чыгыс чүгө районра чыгарыптырлар, ында көзү амык эртегендерини, кидистерини удуттукчуларын, тустай эртемчилерин бистин Чаадын чеже даа «күгүдөргө», ортун огулду тундуй үмөй барган. Районнарнын хой кезин белеткен алаа чогуур мал кеминин ишти кемээлинди чар тын бежи күүселин а чыдабайн барганар. Акылга шут-ла хөвүрөп калганымс уржун оо. Амгы бөрө үени биле тура-ла, шамченгир хөдөйл, туттугун ажылдап шыдаас, чүгө бөсөн сартык чогула амдажык бергенинс дайырамы амдык болган. Шах мындыг хөвүрөгө чо чылын база алы берсе хонну оис, чүгө дөргө республиканын чыга хөй амык-агыларын мында ортага чедир чыгыс хөвүрөк сизге белеткен ал-баан болгай. А оон тундуй оо: Чаага база катпала шалчы ай чарлаа уурга таварышкан. Шах бо чутуга тешч кижилерин амжадаар хөвүрүгүлү база болур, мынд болганда, тус-тус зоналар айы-биле тилекчилерин адым дыйнак бөрүвиз база чааганч. Бо чылын оо черле тундуй бооп болурун бугу агарып бар, чүгө дөргө бармы-ла бугу районнарнын девисээрине өгү-сиген, таба аймаа дыка эки үгөн. Белеткен а шырдак болза, сизге четчир. Мында хаканштыр чүгө чыгыс белеткен иштерин. Эртең даштарып хөвүрөгө Кызыл районунг «Шамбалит» совхоза. Багадын девисээринге чекши кетким. Ол-ла мындаар коча чылар девисээр-лөре хову-даа одауну, шынаа-лаа сипенини, талаанын, картофельн үгенин дык-ла эки-дир. Благиния Таида «Революциянын чалбыжы» совхозтун чамдын шөдөрүнн таразыны уууну кичи жти ага бөр дээрди. Шах мында шөдөр үстунде адаанын черлерде база бар. Бо хүнөөрде кай-даа амык-агы мал кемини белеткен чоруда берген. Шамбалитжылар оун эгелээ-де алээр үр аларган. Бо чутуга амык совхозтун ийги амжадын механизаторларты чоотуду турар. Бо коллективтн кооператив хөвүрөгө кирген. Бичангаш олар совхоз-биле амжадаар байдалынын дугайында керээни чартап. Оун чыда төвчүтүне тундуй. А бо коллективтн кол-ла амык оо: амык-агынын малына четир хөмчөдүм мал кемин белеткеш, малчын кодааннага, сүт-бараан фермазын-та чедирип бээр.

Сиген белеткенде механизаторларын ишти белеткеннө мал кемини хөмчөө канымыла дээрин совхозтун кол агроному О. О. Ондардан соңутуган мен. Оон адаан сан-түкерин мындам: бо коллективтн 700 тонна селеткээр. Оон алдыга 400 гектар черде таран кукургазын ажааган, ону селестат бээр. Сөөлү хүнерде уругулу чыгыс тундуйка-нын биле ам амык-агы катпала-ла сенжа салдынын угла-дыра бергенин Олег Очур-ооловч сагындырды. Ийет, сизгеге дус холуп тургаш, сенжап алас болза, кескен сипенин шынаа бер-сырал, карарын каар аларган. А ас хүнер манай олар болза, үени ала-ла киле эрттирер алмо алар. Эртең даштарып хүнерде бени аана ийн хун улаштыр чыгыста. Кара бугуд дәр-гелн келген соонда-ла, бичи дымралын чоруй, кудупкаш баар чоруз.

Агаар-бөйдүстүм уругулу бугел, чүдөсөн турары — мөз-биле үдүржип чыга-лашкан кичи бугурунун сагыш-сепкилин дүвүрөп тур-боп болган. Оларын оозу чөп. Эртең кыжын мал кемини чедириптен шамбалитжылар бергенден үлс болгай. Президент Ш. Д. Ооржак аана челе бербөз болза, та чүгү болур турган. Шериг-оол Давиджы оон бичи оларга улут дуанын мына эскерин чоотуга ол кара-даа барганда бир-ле бугунун чүтүлү кылптыр-дыр, а ол коллективтерин удуттукчулар амжады уругалды болдуур, ашпа-төсө, чыгыс чыда талаа-биле чүгө чыл санмыла оштуйт, чыдаа чоруйт кырдуун кел-дер чүгө ийик ал, эске-лекке дээр хөвүрөк үштү-нар хонну чүгө ол-тур ийи, мында дөргөн өсө чүг дээр боор. — Атаар Ш. Д.) чедир-чир. Чуга оон соонда көзү амык-агынын чамдык удур-тукчулары хөвүрөк үпчү ол совхозка керек мал кемин чамдык туту материалдарын чедирген. Шах мындыг бай-далга ам таварыс бөрүн болдуубус дугайында чыга-ан сүтүрчү чамдык чуртка-чыларынч сагыштырал-биле чугаалап турарына катты-жар алар. Барып-барып мал кемин бо чылы бо хиде аки, чагай үгенде, кыжын бай-далга таварыс бөрү болза чованчы-ла мынаа, Оун кол агроном база билип турар бис чоруз. Бичангаш бо күске чедир мал чедир хөмчөдүм мал кемин белет-кен алар болза турарын кол чугаалам. Бичангаш бо хүнерге чедир совхозтун ийги бригадаларнын механи-заторлары 190 тонна сипени белеткеш, 390 тонна сенжагы салган. Бригадада техника четчир. Олар тү-рүшкүн чок амжадап ту-

раар Харын чыгыс хүнерин шактык када бээр — амыга сааттын бир багай чүгө ол. Сипенин үш трактор кестирип турда, артына-раам бөдүрүшкү сарааттар, а чамдыкта сенжап тур-бар.

Совхоз кывар-чаар матери-риалдаа талаа-биле багай амык хандырттып алган: кур-ламында 20 тонна соларка бар. Бригадада амдымында чүгө тракторлар амжадап турар болганда ол четчир. Бо чутуга амдык кылдып, бугурун турсо кижилер ара-зында материалдык детанын-ка бар. Сөөлү хүнерде бугуручүгү амжадамын дээр ол коллектив кежи-гүнерин ир-биле шаныаан. Си-генчелерин хөвүрүгү уш удаа кемгенин турар. Чөмөн са-соотинизатив чөмө эки: өз, сүг, сметана, сүтүгү шай бар. Механизатор кичи бир кемгенинде-ле, чеге чемпи-нин 25 хууну тээрэ кылдыр доктадып каан. Бичангаш чүгө дүшүнени чө үгенде бени бир кичи 45-50 рубле-биле тоттур кемини ал бо-лур агарып. Совхозтун амжа-лычынага үлөр ашпа-төсөз чок болганда, амдымында чөл аттарын ишти даярга бичидип ал турар.

Бир-төс, совхозтун девис-кээрине элек өгү-сиген үгөн болганда, малчын кичи бугуру сипенин хөвүрөгө-биле белеткен амык база даас-кан. Оон мыйк совхозтун удуртукчулары, мына көзү Со-вет, чыгыс чери суур тө-вүнде ангы-ангы организа-цияларын мал кемин белеткө-гө амжык хаар турарын көр-гөн болш боттамын агага-нын тус-түс даярлары күн-сепирини дугайында шир-тенин база хөвүрүк аяган. Бо амык сугура 15 кол-лективтн хаара турган. Оон нийтин-биле совхозта 929 тонна сипени белеткен бөрү болганар. Бо дөргө бөрү нөмере, дыка эки дуа-лар, Бичангаш бо хүнерге чедир чүгө чамдык коллек-тивтн амык-агынын бо амжык кирген. А артынаа-ны амдымында чыгыс чок олу-ру. Хөвүрөк хонора алпа-озы кичи хөдөлди, даан-га амжык бугурул кырип-тегир манай, дуодааалап каап турса база хонну өспөс. Ки-жилер амык үеде кара, ха-жин, каанды хөмчөдүм амжы кылдып, бугурун бот-таарыме бот-башкарнын бот-тандыра бис дичи берген-да болза, совхозтун удур-тукчуларын талаанында канымы, чүгө-да болза учур-тулга, деткимче, алаа чере-керек алар болгай. Бичан-гаш хун бурдурун амжык даа-зында хүнчү чыдылдын, хиле үе эрттирер турбайн, суур чурткачыларын бо чү-гүлэ кампагыне өспөдөп, бугу-рун чугула боор. Оон башка өгү-сигенин чуудаттыр, суу эчүмүг үеи эрте бөрү бол-гай.

Шангы-оол ДОРЖУ.

ҮЕРЛЭЭШКИН

Эрэн районунг девискээрине сөөлү үеде чыс-чайык үзүктөл чок боон турарында улут-биле хөмчөрү сүт уг-далып, үерлөөжин уда-ларга бош турар. Бичангаш ам Эрэн — Кызыл аразынын орук харылаады үзүктөл. Эр-эн кызааны тарып өрткен автотрассыну суг үрөп каа-кан, ол оруктап машиналар чорувастаан.

Орук харылаадында байдал мындыг амык бергенде, Хөмчөр үлам улгалдып, тур-тукчылмг суурларга айыл-халатты таварыштыра бер-ген. Бузуу-Бажи, Нарын суурларын чурткачыларын өскөзү көжүрүл турар.

Район болш көзү Со-веттерин база амык-агы-ларын удуттукчулары маши-на-техниканы мобиластап, чонун амы-тынн камга-лаар дээр болдуура-ла хөмчө-лөрүн ал турар. Районда кывар-

Мөрөнник, Нарынын, Ле-нинин хөм унаарында турар малчыны-биле харылаа чок. Ол черлерде байдал амы-түеде каны бош турары билдинмес. Кайда, канык малчын, оон мал-маганы чүгү боон турарын амжы-кайларын удуттукчулары үлгү дүвүрээни-биле чыга-лап турар. Малчынара, си-генчелерде байдалы билип амы дээр чоруткан трактор-лар, машиналар сугаа дү-шен чыдып турар.

Бо хүнерде балдыин тур-ары-биле амыга, Тес ууни-да 6-7 өг, 3 чык машинаны, хууда 2 чик машина суга. Эске черлерде байдал билинмес.

Бо-ла бугу байдал дээр район чыгаргызын дөргө-нин ораакчылары А. Н. Комбу болш Ш. К. Маа-жый, район Советини дар-газы Х. С. Кара-оол-даа рес-публиканын удуттукчулары-биле доктаамал, барык шак брутууну чугаалажып, бай-дал канык бөрү турарын ба-ла канык дуура негеттенип келерин амжадып турар-лар. А дуура келбей турар. Хай-халап уруктарың чы-дап талаа-биле тускай тургусканы республика комис-сиянын даргыс Камал-ков эртең казы бо районга чораш, хөй-ле алаас-кынынын кылган. Оон күв-сеткин чыгыс-лаа чөвөн чок боон турарын район даргалары чугаалап турар.

Район болш көзү Со-веттерин удуттук баштаар черлери чурткачылыг чер буртуунда дун-хун чок де-журниалашкыны органи-застан, суурларын чуртка-чыларынга, малчынарга, си-генчелерге боттугу дуанын черлери турар. Үерлөөжин үлүгүнче амы-чөм чедир-чир. Ол дээр районунг чам-галал черинге өвөтү четтир-генин маерели турар.

Амы үеде районда кы-дык-ла амык чок. Бугу күш-тү, чонун суг алааында камгалал алдырыче мөң-нүн. Амжы-агы-ларын мал кемин белеткөөрү-биле Тес ол зарымыче чоруткан тра-кторлар, машиналары экил чок туруп берген. Билд мал-чынар болш сипенин чы-дык харылаа чок. Тестия ийн көвүрү суга амыкан.

Байдал дүвүрөнчиг

Чар материалдар чедирсес, республиканын удуртукчулары организи-биле докта-мал харылаанын туду, дээр-чү дуаны көвүрөгүн дийлэп турар. Бичангажко республи-канын хүнүгү техниканы чо-отуп бербээ.

Бичангаш бола, респу-бликанын хамааты камгалалын шугуру-биле суг ала-лыг баштайгы хүнүгө Ол вертолет суга амыкан, ка-жаалар кымынга жондуу олурган кыргыларын күрүг чөвө дажып, оларын кам-галлап. Ийги хүнде ол вер-толетту хамааты камгалал че-рликни ачылыгы И. В. Ан-дреев база катал чоруткан. Тес ол зарында сипен амы-кы турган бригадаларын үлүгүнче амы-чөм чедир-чир. Ол дээр районунг чам-галал черинге өвөтү четтир-генин маерели турар.

Амы үеде районда кы-дык-ла амык чок. Бугу күш-тү, чонун суг алааында камгалал алдырыче мөң-нүн. Амжы-агы-ларын мал кемин белеткөөрү-биле Тес ол зарымыче чоруткан тра-кторлар, машиналары экил чок туруп берген. Билд мал-чынар болш сипенин чы-дык харылаа чок. Тестия ийн көвүрү суга амыкан.

Николай ДАЖИНМАЯ «Шынын» көрр.

АРГЫЖАРЫ БЕРГЕДЭЭН

Сөөлү үеде автобус-биле районда болш Кызыл хоор-айн аразына аргыжары бер-генде. Чүгө дөргө автобус билдинип өртөз улаган, релсе үеде автобустанын сипенин камгаар болш чоун турар автобустанын үнеп шагын уругулу сонгарлаам турар аларган.

Кайы-бир районче баар дээр билетти ийн-үш хонук бондунга садып алган ки-жилер көрүрү дээр шагында автовокзалга чедир келирге, автобустан үнеп шагын сонгарлаам-сонгарлаам, адык сөөлүнде «бөгү инаар авто-бус чороб» деп чарай бээр-ге, хувадир манаан кичи-лерге дык-ла хомуданыч болш берген-дир. Бичан-гаш, чамдык кижилер биле-дин кассага дедир дужаар үжүр-лаа таваржыр. А билетти садып ал турда ко-миссиянымыла дээр төмө-түп алганы 100 рубланды де-

дир эдиле бербес боор чо-рду. Чүгө мындам деп чөвөн кым-даа тайылбырлап бер-бес, оон жүрү билдинмес. Бо кичи болаарга, пассажир чорбаан, билдени дедир ду-жаарга таварында оон касса-га төлөни комиссия чыла-саам акшами дедир эдиле үжүрүлгү болту деп.

Кызылдын автовокзалында сүбөтө, өспөсөөрө хүнөри-нине районнара баары чыгыс үеде кончү-ла бер-гендей берди. Кайы-даа район-че улаан автобустан чыга-чызы каттаа дээр таным-көжүрүн автобус долдуур олур-тупкан чоруттар, а чорук кижилери чагай калып-ла болгай.

Зоя ОЮН.

Таңды район.

Кызыл районда «Шамба-лит» совхозтун шөдөрине бо-чайн тараа болш мал кемини културалары чагай өсүп үгөн. Ол амжы-агы-нын бир дугаарлыг брига-данын агроном-учетчига Ондар Иртлиович Сары-оол чоотун тараажыларынч бөрөз болгай. Оон чугаанын маңаа кирерин.

— Бо чыгай тарайн тара-аныс аман чагай үгөн. Бичангаш сагыш амык амжадап тур бис. Бичангаш чүс гектар черде таран кык-тараа-мык чагай аажок. Бир гадан-ча сөс пентер дүжү-тү амы деп дугурушкан болгай бис. Оон дугууду күчү чөвөрдө даа центер ала бөрү чыгыс ийи — деп, ол хөвөр-дир.

Бир дугаарлыг ол брига-данын механизаторлары оон ийи көрдөрдө дерт муң ажык гектарда кызыл-тасты тараян Чагай өзүп чыдар. Ракс болш оон өске-ла мал кемини база сарангаар-ла. Агроном-учетчиг амык кеш мурнакчыларын алаан. Механизаторларды Алексей Хо-мушка, Владимир Ооржак.

Ооржак Чызын эки көрү-дүрөлдүг. Олар ам мал кемин белеткенде кырыче турар. Бригаданын шөдө-ринде кескен сипенин тө-вүнө, сарааттары белет-кедик көстүп тургулар. Олар баштайгы удааа чөвөрт то-на сипенин белеткөөрүн ажы-күссөткеш, амжык улачын-лап кирерин. Амда чедир амык тоңаны кезер, сараат-таарлар.

Ол совхозтун директору Сергей Дөнгүрович Седен-оол хамдык амжы-агыларын чыгыш мал кемини белет-көөрүнө киржир эволюция, бригадаларын, өг-буладеринч бөлүктөрүн бо хүнерде иш-төнү тургузыны сүмөлүн. Чамдык черлерин сипенин-күсүкү кичи бөжөлү эрттир-ген. Эртең кыжын оон амжы-агынын сүт-бараан фермазынч хамдык ийи чөвө чөмнү удуу тыштып, бөдө-гөп кыштап болгай. Бо чылыг ийи бергендер биле дүрбүс дээр бир дөмүг амжы-агыларын Шахмын удуу киретин ол.

Олар ОХЕМЧИК.

ХҮНДҮЛӨЛ БИЖИКИ ТЫВЫСКАН

Тыванын Чогаалчылар эки-лейини хурагына, чокта чаа бо хөвүрөк чоотур кыт-тык болш банкин Мария Андреевна Халдангөвө ТР-нин Президентинин Хулаулел бижини Эвельдин баштаар черини даргыс Н. Куулар байларга байдалга тыска-кан, М. Халдангөвө критика болш чөмө чыгап пичилче-лини талаа-биле хөй чы-ларга кылган амжыларынч үр-түндөйлөнү база чогаал-чыларынч ийги ийи Ты-ванын Чааа улуезына бо чорук бадыткап турарын удуттук чогаалчымы С. С. Сүрүн-оол хурага сөс алгаш.

Тыва чогаалчылар ук ху-рала өске-лаа кылса чогуур амжыларын чугаалышкандар. Оларынч бирөөз — бо чыда-дык сентябрь Н-ге Улут-Хөм районунг Хайракан суурга чоотун тыва чогаалчы С. Б. Поруоуну 80 харын республика черлериң дем-дегел эрттирер Республика-нын Курган ширкатында лауреад, шүлүктү, драматург, ошудурукчуң юбилейине уран сөстүн номчулгалыны мөөрени бедик шаңдалыгыг болш көрүштүгү болуу эртер.

АЛЬТЕРНАТИВТИГ ЧАГАЙДЫГА ОРГАНЫ

«Тывачет» (эргеде «Союз-пенат») чери альтернативтиг чагайдыга органын тургуза-ры деп шийтирлөө, Бичангаш чагайдыгын ийн организация чорудуп эгелээр. Олар аразы-нда маргышын, чыжи амжы-лаарлар, Бичангомчүк харылаа черинге бо аны алаа альтернативтиг «Тывачет» ка чагайдыга кылгыра эки бо дээрин көрө бер. Ший-лигил алар. Мындаалар ры-нок экономиказынын ко-куренилмеге хөвүрөк амжадап эгелээр ол. Бо хөвөр хоор-райга кончү таарымчалыг.

Чагайдыкчылар чурттап азы амжадап турар черин чы-нында эити кысыкче терек солунуларын чагыткан, оон

АТ САЛЫШКЫНЫ ЭГЕЛЭЭН

«Хостуг Тыва» улусчу ши-мээчинин күссөкчи комите-дине кежи турарын август 2 бола Кызыл хоорайда театр шөдөгүнө өтүп алгаш, тус-кай амжыды чорудуп эгелээ.

Олар Тыва Республиканы-чаа Конституциянын (Үнедин Хоойлузу) 1993 чылдын сен-тябрь-октябрь айлардан орай-таанып хулаан алдышкан, амык Тыва Республиканы-чаа Үнедин Хоойлузуун 64-ку (бот-догунуна болш амгыларын өрте дугайында) чүүлүн долуу-биле кыжрин

боттары ап аларлар. Соуду, сөстүүлөр-даа чытес. Ча-гылдын өртөз чык, чүгө дөргө оун бажынара че-дире чаргылаа үнөс. Бо чорук редакциялаага хөй номчулчулугу болауруга ба-за дуулам. Хөй солун ба-гыттыр болза, бо органи-зация хөй оругалым бола. Биоджете оларуп поста амжыдыкчыларына бо — уу-ру сөстүг болур.

«Тывачет» амжыды бо чаа альтернативтиг хөвүрөк сентябрь айда эгелөөрүн ала-нап турар. Мындам салбыр-лар районнар төөтөргө бо-за амжыдап.

Владимир СЕРЕН-ООЛ.

СУВЕРЕНИГ ТЫВАНЫҢ УЛУСУ НАМЫНЫҢ КҮҮСЕКЧИ ЧӨВҮЛӨЛИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

1993 чылдын июльдуң 30-де республика прокуратурун ораакчызы В. Г. Гаспарян-нын чөшүрө-лө-биле Суверениг Тыванын улусчу намы-ның Политбюроуунин кежи-тин, Барым-Хөмчөгү район чыгаргызынч даргазы Г. С. М. Иргаттин туткан болш ислетсини түр хорутул чө-сүг суккан.

Суверениг Тыванын улус-чу намын Күүсөкчи Чөвү-рөкүн адыга чооткан ме-дегелине дарааында ме-дегелдерин салган:

1. Г. С. М. Иргатти кай-наар-лаа чорувас дугайында хол уаюун салгыгаш азы өске-даа хулаан көөдүнүн нормалар өзугар суг болу-дусу чедир хорутулган хос-таар.

2. Оун тутканынч болш хорутулда байдалар-биле танымал турар чери болу-р Чаага бажыныча республи-канын улут чөвүлгү хурамы-ныч бооп турганын үгенде

улут чөвүлгүсү Г. С. М. Иргатти биле ужуражыры чөшүрө-лө-биле Ч. С. М. Иргаттин кады-нын байдалына эмпирия шипиледе-келерин доп-доруан кылар.

Республика прокуратура А. П. Дамба-Хураак ийини тээрэ дедир-биле баштай-гы ужуражышынын үеинде бистин дилээминч 2 болаш 3-ку чүдөрин хандырамы чөшүрөшкө, мында-даа оон соонда ойталап каалкан.

Суверениг Тыванын улус-чу намын Күүсөкчи Чөвүлгү республика прокуратура адыга кирген бөдүнү ме-дегелдери база катпал бол-ган турар болш бистин ам талаа-биле амжы-агы ат-аларын болш талантин аркы-нуурун камгаларына бүтү хөмчөлөри амы-лаа.

ХТҮН-тук Күүсөкчи Чөвү-рөк.

Тыва Республиканың Президентизи эш Ш. Д. Ооржакка Тыва Республиканың Дээди Совединге САНАЛ БИЖИК

Нийтселле социал-экономика, нийтсел-политиктиг нарын чорудугулар, чуртка чонун хөй нуруууну амырал денеленин куду-лааны, эвээш кокуштуду, амык чок хамаатыларын санын көвүрөгүн кем-хөкөк үгүдөшкүнү, мындагы хамаатыларынч амы тынынга, калдыкшылыга, кыжыны эгелеринге болш хосталгаларына, ийинин аймак чок чоругуна удур аар кем-хөкөк үгүдөшкүнү-неринч көвүдөрине дорт салдарлыг болуп турар.

Бо байдалдарга эрге-хоонду үрөшкүнүн сый шаады соодаларын, кем-хөкөк үгү-гөдөшкүнү соогоалал ислеткөөрүн, хөкөк амы-бөзө фактыларын иштынаанынче хоойлу-дурүнүчү болш эрге-чуруну хандырыныч улаган дем каттыштырган күжүндөшкүнүн холбаш-тырынын согуламы хоойлу-дурүм камгалар организи-ация амжалдаачыларын мурунча амжалды-лаа эртик харымагыламы-биле тур-густууну келген.

Республиканың прокурату-раларынч болш бай-салчыларынч сөн талаа-биле улут амык коллектив-ниң амыкынч болш амы дымрал-чуртталганынч бөй-

далдарын ажыкыр талаа-биле Тыва Республиканын Президентизини, Дээди Сове-диниң болш Чызынч, Рос-сия Федерациянын Чыгыс прокуратурамынч көр-гүшүп турар деткимчези аар кем-хөкөк үгүдөшкүнүнч ислеткөөрүн чорудар, хоой-лу-дуруну сагып турарына да-баараамды хандырап талаа-биле амык билип, респу-бликаның чурткачын чоуну бөлүш эрге-чаргыра органи-зациянын талаанында чөтүгү шундуктаа болур-чоругу-биле хулаан ал турар. Ол четкестерин чыгаалар талаа-биле доктаамал амык кылды-нын турар.

Хоойлу-дурүмү быжыгла-рына хандырыштыр Тыва Республиканың Президентинин болш Чызынч Азия-нистрациянын күрүс-эрге-чөөлү кидирин-биле, Тыва Республиканың Дээди Сове-диниң комитеттери болш амык чок чоруктуң, оштын-кай болш сүд организи-ация болш хоойлуларынь толарга-лыны үлөүстөмө буртуунуң эргелеринч база бүрүн эрге-чөөлүсүлеринч хөмчөзүнө

прокуратура органарын 1992 чылдан бээр удуртуп келген үеиниң дугайында В. Б. Кара-Салдын талаанында про-куратура, милиция организа-цияны эргелеринч болш бүрүн эрге-хулааларынч кем-хөкөк үгүдөшкүнүнч ислеткөөрүнч база истрин-чи айттырганын хам-лаарыштыр ийн-бүрү чөвүлгү хурадаларга, Дээди Советтин сессияларына санааларында, чугааларында бондуну хуу-лунаа хөвүрөгү чыгыртын, чөвөк эвес таварыгында, хоой-лу-дурүм талаа-биле билдир-чи эвес фактыларын докта-мал көрүп келдим. Тургустун билдирчелери хамлаарган болш харымагыламы өскө-лөрүнч кырычы куй каар дээр согуламы ораалдышкы-нын кылдыр ишк чыныг фактыларын санаар терек, Бичангаш чугаалап, санаалар эрге-чуруну болш хоойлу-дурүмү быжыглап талаа-биле дем каттыштырган амжы-агы амжы-агы чыгыс багай салдарын болуп турар.

Республика прокуратурун болш иштике хөкөк ми-нистрин удуттукчу алба-ны дужаалдарына В. Б. Кара-Салдын амжылыны практика-ты улап амык болш дуржулганын чыгышкы-кы кылбас мөй, мынаарга

прокуратура органарын 1992 чылдан бээр удуртуп келген үеиниң дугайында В. Б. Кара-Салдын талаанында про-куратура, милиция организа-цияны эргелеринч болш бүрүн эрге-хулааларынч кем-хөкөк үгүдөшкүнүнч ислеткөөрүнч база истрин-чи айттырганын хам-лаарыштыр ийн-бүрү чөвүлгү хурадаларга, Дээди Советтин сессияларына санааларында, чугааларында бондуну хуу-лунаа хөвүрөгү чыгыртын, чөвөк эвес таварыгында, хоой-лу-дурүм талаа-биле билдир-чи эвес фактыларын докта-мал көрүп келдим. Тургустун билдирчелери хамлаарган болш харымагыламы өскө-лөрүнч кырычы куй каар дээр согуламы ораалдышкы-нын кылдыр ишк чыныг фактыларын санаар терек, Бичангаш чугаалап, санаалар эрге-чуруну болш хоойлу-дурүмү быжыглап талаа-биле дем каттыштырган амжы-агы амжы-агы чыгыс багай салдарын эвес, харын чоун соора улаамын, а эрге-чаргыра организи хоойлу-дурүмү чөвөк ате-чоотул астыларын хулаан алырына чедирип турар.

Милиция организицияны амжы-агы чорудугуна хоойлу-дурүм үрөшкүнүнч чабы-

дурине министрлик кичиз-чылдан бээр удуртуп келген үеиниң дугайында В. Б. Кара-Салдын талаанында про-куратура, милиция организа-цияны эргелеринч болш бүрүн эрге-хулааларынч кем-хөкөк үгүдөшкүнүнч ислеткөөрүнч база истрин-чи айттырганын хам-лаарыштыр ийн-бүрү чөвүлгү хурадаларга, Дээди Советтин сессияларына санааларында, чугааларында бондуну хуу-лунаа хөвүрөгү чыгыртын, чөвөк эвес таварыгында, хоой-лу-дурүм талаа-биле билдир-чи эвес фактыларын докта-мал көрүп келдим. Тургустун билдирчелери хамлаарган болш харымагыламы өскө-лөрүнч кырычы куй каар дээр согуламы ораалдышкы-нын кылдыр ишк чыныг фактыларын санаар терек, Бичангаш чугаалап, санаалар эрге-чуруну болш хоойлу-дурүмү быжыглап талаа-биле дем каттыштырган амжы-агы амжы-агы чыгыс багай салдарын эвес, харын чоун соора улаамын, а эрге-чаргыра организи хоойлу-дурүмү чөвөк ате-чоотул астыларын хулаан алырына чедирип турар.

Милиция организицияны амжы-агы чорудугуна хоойлу-дурүм үрөшкүнүнч чабы-

дурине министрлик кичиз-чылдан бээр удуртуп келген үеиниң дугайында В. Б. Кара-Салдын талаанында про-куратура, милиция организа-цияны эргелеринч болш бүрүн эрге-хулааларынч кем-хөкөк үгүдөшкүнүнч ислеткөөрүнч база истрин-чи айттырганын хам-лаарыштыр ийн-бүрү чөвүлгү хурадаларга, Дээди Советтин сессияларына санааларында, чугааларында бондуну хуу-лунаа хөвүрөгү чыгыртын, чөвөк эвес таварыгында, хоой-лу-дурүм талаа-биле билдир-чи эвес фактыларын докта-мал көрүп келдим. Тургустун билдирчелери хамлаарган болш харымагыламы өскө-лөрүнч кырычы куй каар дээр согуламы ораалдышкы-нын кылдыр ишк чыныг фактыларын санаар терек, Бич

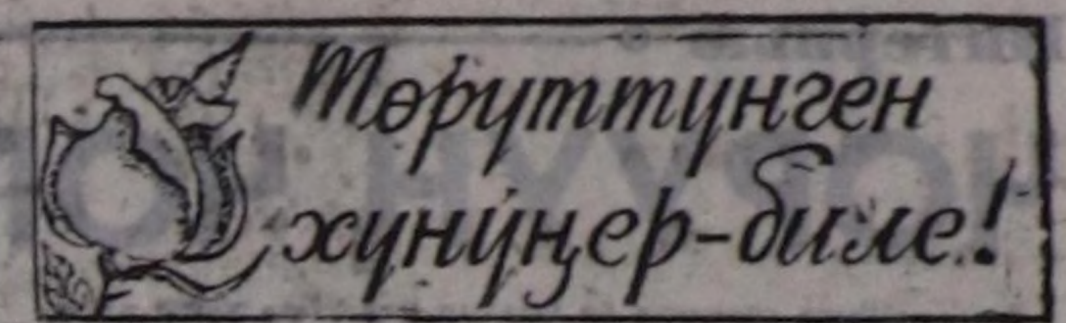

СОЛУН КИЖИЛЕРГЕ УЖУРАШТЫМ

Тыванын элче-хоочун курорту «Чедерге» бирги сөзүндө айткандай, дыштангы аркалы болду. Колдуунда-ла дайынны, күш-ажалын, куш-ажалын, тодогай-лаарга, тыва өңү турчы атыт эскадронун 208 дайынчыларынды аман үчү бистиң арбабыз ачылган, куртал тоурү 26 жанын 17 дайынчы аман келген. Олар кимдер? Т. К. Пиче-оол, П. А. Биче-мис, С. Н. Серен-Доудун, А. Д. Нундук, Х. Д. Отур, К. Ч. Норжунай, К. К. Норбу-оол, Т. Д. Оюн, М. С. Ораун-оол, О. Б. Санчат, Ю. Т. Селен-оол, О. Ш. Сарат-оол, К. Ш. Чамырмын, Б. К. Мон-гуч, а эрсе-дигин 10 кыстар ар артканар Г. Д. Доватар, К. В. Норжун, (Суукай), В. Ч. В. Баян база келдирер. Олар-ны-биле кады К. Ф. Блинор, П. А. Трояков, көрөй дайынчы киржикчи Т. Д. Оюн база дыштангылар.

Рынокту берген ук курорту оюн эртен. Оюн уламандан чамак аймактын чедир кылдыканын, ыдыгы почта, телевизор, телефон, радиону баштайгы дээрде ачылдыгы турганын. Тыва Республиканын кадык карагалдыкы хоочуну, ук курорту директору Дочуу Манай-ооловун Кара-Сал дыштангылар-биле ужурашкан үезинде чугаалар-даа турду. «Тыва Республиканын чоңуну соңал-жамгалал министр Сергей Дамбаевин Киров бистиң байдалымыз ханзы-биле билген, бистин агар санмыск болур-тогуз-биле, кымында-ла мурна, акша-тегерикти шалкыткан кижиге» — деп мичи-теге өөрүшкүзүн илеретти. Моон-биле черелештир эш Киров тыва эки тура-чыларын, ол мичик күш-ажалын хоочунуна пенсияларын байлаан көрүт, апаа ужурашканын даа айтты. Ол чоңук тыва эки тура-чыларын ийи-чангыс мидин оорлар-ла алган боор. Ам артында машина-техникады чулурун апарган болгудулар-дыр. Чамдыктары боочесек ажалып, коргудуп турган сүт үткөп, дээрбелен турар апарган.

Шак бо рынок деп ырым чок ядарал, аш-чуттун оштаткынны хөрээлел үнгөндөн бээр чамык-чиби кижилер чаксы көч ситен дег көндүл берган. Ында-дугде арга-ыш, мичи-ча харган арзында ичкел, дой, ил кежи, бакы бола чыктылар. Ол дээрте оорлар болган аш чактыг төт-Чеглекчилерин уруктеги мш-жам!»

Ам кээп Улуг-Хемде чүк дашыл турар баржаларда ажалышар беши орман турар апарган-дыр. Оон тода барылаазы боу өңү атын 5-те Тыванын сүт ору-биле аршытырды компаниязынн чалалч хевиринин эш-тежи-тежинин хем-биле чүк сөөртүр баржасы Мунгаш Кызылда койжуларын дөрт инеи ортыннин дөрт шак үезинде эрнеке өңүшүр туруп алган, чүдүрүш, Бич-Хемин өңү өскөткөш, та канчакан. Бидингир-ле соккаш баар-ла-да ыназы.

Өлөттүн ээлери инеи көрөгө, эрпектен дөрт-беш хире кижин иктерини барже кижин сөөртүр, күштөжип турган ик жара-тезек. Бир папка таак-паны инеи чылчыра базым каан.

Кызыл хоорайнын шагдала черинин инектин эзи ол-ла дээр барыл Хемде дуула дээр барыл «Кара-Хазак суула шагдалага барылар. Силер биске эвек, Кара-Хазак хамзар-

дос-дараалы бижип калдым. 1929 чылдын күзү, Танды (Оюн), Бич-Хем (Маалы), Кара-Хем (Салмак) кожууну чактыг көжүрү турган. Тыва Кызылга турган. Кожун дарганы Мады Донча. А кожуу секретары Оюн Инди-Хорлук Оон окуу Оюн Ленгер-оол Тыва радио-нун улуг редакторида ажалла чоруур. Ол Кызылда төрүттүнгөн. Үезинде алаан кожуундардан 30 өренчинин чыгыш, Бай-Хаак тыва школаны ажалла деп сөрүктү салдыган. Школаны Макарлов дээр, сонгаартан көжун келген бай орустун 6 өрөөлүг бажынын эгелен, Покрамыс Уругайлыг турттуг, Хавас националдыг орустун, тыва, хакастан чугаалар Таскарахова дээр чыга чүве. Школавын директорун (эр-белекчизин) Анав дээр, Адин, алазын азын уккан дээр мен. Боу Даг-Алтайдан келген кижиге, Тывалап моон-ла, алтайлар, хакастан, орустан чугааларын шугула-ла мадалар турду. Шерат хепке дыла-ла мик Директору 1930 чылды күзүндө Мекегей Элегес, Чар-Кежиг, Суг-Вашкындан өренчилер чып чорда, дээр-бичи эк орустар боолал каалар. Харзалалчыл-да, мунгарынг-лаз чүве чордо, Оон соонда Шыргай-оол, Сандап деп башклар директорлар турдулар.

Мен болаарымга, эр-не баштайгы өренчилер Кара-кыс (Оюн) Мунаук, Владимир (Оюн) Монгалып, РСФСР-нин Тыва АССР-ин улугун, Тыва АССР-ин адаалыг апар-тастери Саячк Тамба (чол-кычыл), Оюн Чыотаккай (Чекел) пералазын хоочуну, Семен (Оюн) Уроек, Игорь (Оюн) Эгил-оол, Тыва АССР-ин школаларын ажалдыг башклары. Үези өрөөлөгизини хоочунуны Оюн Сангы-Баара, Оюн Маалар-оол, Оюн Норбу, РСФСР-ин школаларын ажалдыг башкы, Чогаалчы Алкелой (Оюн) Адашор, РСФСР-ин школаларын ажалдыг башкы Оюн Ловушан ба-за-ла бо школага өренчил чоралар, Маалар (Ролон) Далый-оол Тыва АССР-ини культуралыг ажалдыг ажалдыкчы Тыва АССР-ини Дзэн Советинин депу-талыга каш уаза сонгукан. Ол база-ла бо школанын өренчилерин чорал. Бо школа-да өренчил чоранааралан боттарынни ик тыва-биле дайныч, интернационал эки сеткелди илереткеш, эр-ден дөмөскөш ээл чаным

кегенер-даа боор.

Дайынны болаш күш-ажалдыг хоочун Оюн Сангы-Баара-биле чугаалалчыл-огу-барымыска Бай-Хаак тыва школанын эңги-ангы чыл-дарда өрөөлү чорал, ам алар-аттыг кижилер-не эий болду. Бо каш окурталарын автору дайынны казы-бер-ген чылдарында ол школга өренчил аас-кежигин болга чүв. Ынаан Школавын директору Оюн Сангы-Баара. Ол Кызылдын каттын-кан школанын базанын туртугунан башкы техник-куму баштайгы доокан-нарынн барзын. Моон-биле черелештир чүбүр таламы черелештир. Директору, э, школанын, интернационал, стованын дозү-палакын бо-ду чүбүр, Ленин, Сталин, Маркс, Энгельс улуг чүрөктөрүн ол-да олазан чүрөктү кижиге чорал. Уран чүгүлө иделекчил, Хол, бүт бөмбүтүгө, хакастан, конкы ийлазынча, шылар-да, хев-дегей башкы-ла болгай. Ону 1945 чылдын күзүндө Кызылда Ленин атыг № 2 тыва олтукм школанын тыва дыл, литературга башкылар-биле депшидилер, Оон орунту ча директор башкы келген. Оун Николай (Тудуш) Даржаевич Пиче-оол дээр. Ол амы үезе Кызыл хоорайда чурттал турган. Хоочу богуна күш-ажалын 1930 чылда Тыва Алат Республиканын Танды кожуунун Элегеске эр-не баштайгы организастаан кур-экономика (Элегес), ам Салчак Тока атыг соакзма, трактористин дуаланымы болуп эгелен чүв-дир. 1930 чылды кыжынында ону ТАРЭ кежигүнгө хүлээп алган. Ынаан ол ча-ла 16 халыг турган.

Келген үезин баштайгы элдерин хар-паны биче-даа болза, оон балынын бедни, бери хөрөгө соуу-тадымны командирлер экерип калып, биче дөргөзү (командирлер) школанын чурттал. Бир чыл эртенде, биче дар-галар школанын дайныч болган политиктег белетке-дерини ол чүгө тергип эки билегил деп шыкылааны ала тывыстын. Оон амыд, балында база бир туундуубас болушкун, ону 1936 чылдын күзүндө Тыванын Араттин Революстуг намын чыгыне кежигүнгө кирип алганы болур.

— Ынаан мени хевертти АРШ-тин полк командири кедирдикт — деп, Николай Даржаевич эм сиктин чугаалар — ТАРН Топ Командир ТАР чээзэ тыва бижикте

улуг, бичи араг чоңа өрөдир дээр адымы чыче кирген турган. Ажал чөр болганга үлүг көндүрүшкүзүг болуп турган. Ону барымдалааны ол боор: «Силерин Тады ко-жуунун арбан сумуларын улуг, бичи кижилерин тыва бижикке өрөдери-биле чоруп турар болуктун ууртукчууна-ла томуйлан тур бис» — деп кыска айтышкыны берген. Ынаанга он ууртуканы үжү-бижикте кыска хуура-да кепил алыр деп соруганы салган Николай Даржаевич Пиче-оолдун сургакчылары уш ай иштинде Элегес, Мекегей, Эрбек, Кызыл-Сугат, Баян Колдун улуг, бичи 500 эжи кижилерин тыва бижикте номчуур, бажыр кылдыр өөрткөткөш.

1936 чылдын күзүндө ТАРН Танды кожомунга ху-дуктарын болган. Аман чоңун тыва бижикте өрөдир турарын дугайында чыга чорут-кан. Ынаан ТАРН Танды ко-жомунун бичи секретары тур-ган Семен (Соли) Таваяжыл (ол амы бо хуниреде Әур-дун Халдагатайда чурттал чоруур) дуралды түнөлдө-дө мичи дээр: «АРШ-тин биче дарга школанын доокучу, эв Николай Даржаевич Пиче-оол кожууну араг чоңун та бижик өрөдир талазы-биле командирлерин дайныч даалтамы эрестип күөстө-көш».

1937 чылдын сентябрыда ТАР-дан бөлүк кижилер тур-даргааларга, Балчы-оол, Конгарова, Орус-оол, Ыма-жан, Бүрбү болган оон-ла өскөлөр Москваже өрөдир чор-дулар. Москвага икч чыл өрөдир соода, бажы сур-туугу Ойрот-Тур (Даг-Ал-тай) хоорайда уламчыллар апарган. 1942 чылда башкы сургууну доокан соода, ТАР-нын Улуг Чырдыкынны тарынын дукашы-биле Тур-ран орток школанын өрө-дирге эрлекчиини төмө-дөлдө. Ол дээрте Ала-чурттуу Улуг дайыннын эр берге чылдары, Республика тускай догунаан амы күрүне тур-га-даа, акы-думга СССР-ге дуалажын, фронтуже белек-лек чып чорууп турган кидил тулук эв. Н. Д. Пиче-оол оон соонда Тарга шко-лазын директор кылдыр то-муйткан. А 1945 чылдан 1952 чылга чедир ол Бай-Хаак он чыл школанын үзүктел чоң директорулан. Улус өрө-дирлегини хоочуну апаа ажаллап турган чылдарында школанын интернационал башкылар коллективин чактыг аай эл-сеткилдиг болуурлар дээр эвезек ажалдарын

Бистин мик апаас Юля Кудасева БЕГЗИ бо чылды август 6-да бежи зван харлаар. Ынаанга бистерини өңү-рүп, аас-кежикти амдырлаа чедирин каан мик апааска ол хуни таварынгыр апаа чүрөткөн кымындай, икиг байыры чедирин, даразында чүдүлери күзеп тур бис. Чоңага чүдүлөр, кадышыл, кытмы-оос Силерин кажал-да, кабылмай! Бежи-берил бежин көрөш, бертиме-да, мик апаа, амырлап дайынны ааж-тулук бистер-биле, андан хеме өңүштерин катты-таастыг, боранда-да миди улгап, башкарып бис. Чоңук өөтүк араалыга чоргар чору, эргим аагай!

Уругары, уругарынын уругары база өөтүк эззи.

Бистин эне-не хуудулап болган апаас Тамара Шыраповна БИЧЕ-ООЛ бо хүниреде 40 харлаар. Ол башкы тускай өрөдирге чери доокшан, чүгө Сугкай школанын оон секечил иштинде башкылар турар болган методист-баш-кы методистке чедир алган.

Аваастыг хай-хөй өренчилерини эртем-билгилги чедир алган, улус ажал-атгыйнын иям-бүрү амырларда чедиринин ажаллап чоруурлар. Бистин апаасы 4 кыстыг болган өскүс 3 чөңгөрүнүн мик апааз болган бир уруун-нун кыргы-авазы боу турар.

Бистер, оон ажал-төү, чоок кижилери, дөргү-төрсөдери Тамара Шыраповнанын төрүттүнгөн хуни, таварынын ажал-ижикте чедиринини, амдырал-чуртталгында аас-кежиге болган каш дег кадыкшылы күзөрүнине «Шы» солууну ламчытыгы илереди түр бис.

Өөтүк эззи Олег Кыргысович, уругары, чөңгөрү: Чо-дураа, Ольга, Чогаанма, Чолдугам, Родаида, Сома, Айдам; уруунун уруу Дарий, күдөөлери — Роман, Сапа.

Хоочун башкымын — Николай Даржаевичини хар-паны ам улгаткан. Сес оюн ирракта-ла ажал беккан. Ын-чалажак оон эрес, кысык чы-лы хевэр Анвары, бажы-кызы деп барган. А бажы-кызы чачылга өрөдүлдө чүвү чок дээр! Картошка, помидор, огурец, согука, инеи-кара, честек-кат, Чыжыр-панын дугайы бичи ал тур-ран чорду. Мен болушун бо каш окурталарыга мичи-чү өрөдир турган үезде директорлап ажаллап турган ийи башкынын ажал-чоруула-ганын дугайында кыска сак-тымшыкын кылдым. 1929 чылдан сонгаар ук школаны чеже-чөвө кижилер директор-лааван дээр. Бо хүниреде че-дир чеже-чөвө өренчилер доокшан дээр. Оларын ара-зында калдыг тускай эртем-чилер чок дээр. Ынаан кезде 1993 чылдын сентябрын 1 Бай-Хаак школанын сузур-ла байырламы деп болаар-дыр мен.

Иван КЕЛИК-СЕНТИ.
Россиянин журналистер өвеледини кежигүну.

ЧАРЛАЛДАР БҮРОЗУ

Хей квартиралыг бажы-нын 2-ги казында чагайжы-лыг туттунган 4 өрөөлүг ху-жүттүнган квартираны салды тур бис.

Кызыл хоорайны «Моло-дежное» кафеини районунда хей квартиралыг бажынын 2-ги казында чагайжылыг кылдыган 3 өрөөлүг кварти-раны улуг эвек сөртөкө салды тур бис.

Наймысал Кызыл хоорай-нын төк кудумчуларынн би-рөөнине кууда чуртталга бажынын салды тур мен. Ба-

Бистин дарзын: Кызыл хоорай, Лопсанчал кудумчу-зу, бажы № 33, кв. 5. Теле-фон № 6-14-82.

Кызыл хоорайны «Моло-дежное» кафеини районунда хей квартиралыг бажынын 2-ги казында чагайжылыг кылдыган 3 өрөөлүг кварти-раны улуг эвек сөртөкө салды тур бис.

Наймысал Кызыл хоорай-нын төк кудумчуларынн би-рөөнине кууда чуртталга бажынын салды тур мен. Ба-

Нити байдалы дыкка эки болган «ГАЗ-24»-түн моторун солган «УАЗ-468» автомашина-ны салды турар бис.

Ол шыкаш түр-төк буду-дугулен ааразын хөрөөмө-лөр келер алты чоллак тоюну база салды турар.

Салдыкчыларынн телефону № 2-44-87.

Бистин телефонуг болган иш-тинде кууктуг, оңоолтуг, № 3-46-02 телефон-биле харылажар.

ИХМ-ниң удуртукчуларының кичээнгейинге

АЛЫКСАК-ЧИКСЕК КИЖИЛЕР

Солундарында-ла номчул ооррга, дуагустун чугаа-сооуду-даа адынаарга, район, суур Бүрүндө хей-интинин болган кижилерин ийи-чангыс мидин оорлар-ла алган боор. Ам артында машина-техникады чулурун апарган болгудулар-дыр. Чамдыктары боочесек ажалып, коргудуп турган сүт үткөп, дээрбелен турар апарган.

Шак бо рынок деп ырым чок ядарал, аш-чуттун оштаткынны хөрээлел үнгөндөн бээр чамык-чиби кижилер чаксы көч ситен дег көндүл берган. Ында-дугде арга-ыш, мичи-ча харган арзында ичкел, дой, ил кежи, бакы бола чыктылар. Ол дээрте оорлар болган аш чактыг төт-Чеглекчилерин уруктеги мш-жам!»

Ам кээп Улуг-Хемде чүк дашыл турар баржаларда ажалышар беши орман турар апарган-дыр. Оон тода барылаазы боу өңү атын 5-те Тыванын сүт ору-биле аршытырды компаниязынн чалалч хевиринин эш-тежи-тежинин хем-биле чүк сөөртүр баржасы Мунгаш Кызылда койжуларын дөрт инеи ортыннин дөрт шак үезинде эрнеке өңүшүр туруп алган, чүдүрүш, Бич-Хемин өңү өскөткөш, та канчакан. Бидингир-ле соккаш баар-ла-да ыназы.

Өлөттүн ээлери инеи көрөгө, эрпектен дөрт-беш хире кижин иктерини барже кижин сөөртүр, күштөжип турган ик жара-тезек. Бир папка таак-паны инеи чылчыра базым каан.

Кызыл хоорайнын шагдала черинин инектин эзи ол-ла дээр барыл Хемде дуула дээр барыл «Кара-Хазак суула шагдалага барылар. Силер биске эвек, Кара-Хазак хамзар-

ЧОНДА ЧАРЛАДЫГ ЧОГААЛЧЫМГА

«...1955 чылда «Чүгүрүк Сарала» деп роман бижип кыдырдым. «Монгуч Кенин-Лонскай кижиге дугайында чоңу-гал бижинивээ, адыгуузу айт дугайында роман чоңу-галды алган, чогаалчылар кежигү-век, кижик роман бижип каан, а силер РСФСР-ини Чогаалчылар эвеледини кежи-гүнери чүчү көрүп орап үвек силер?» дээр, ийи чо-гаалчы-биле керээ-даа чарип турганын көрдүм. Кургаг сай-кыска деп роман бижип кыдырдым. «Монгуч Кенин-Лонскай кижиге дугайында чоңу-гал бижинивээ, адыгуузу айт дугайында роман чоңу-галды алган, чогаалчылар кежигү-век, кижик роман бижип каан, а силер РСФСР-ини Чогаалчылар эвеледини кежи-гүнери чүчү көрүп орап үвек силер?» дээр, ийи чо-гаалчы-биле керээ-даа чарип турганын көрдүм. Кургаг сай-кыска деп роман бижип кыдырдым. «Монгуч Кенин-Лонскай кижиге дугайында чоңу-гал бижинивээ, адыгуузу айт дугайында роман чоңу-галды алган, чогаалчылар кежигү-век, кижик роман бижип каан, а силер РСФСР-ини Чогаалчылар эвеледини кежи-гүнери чүчү көрүп орап үвек силер?» дээр, ийи чо-гаалчы-биле керээ-даа чарип турганын көрдүм. Кургаг сай-кыска деп роман бижип кыдырдым. «Монгуч Кенин-Лонскай кижиге дугайында чоңу-гал бижинивээ, адыгуузу айт дугайында роман чоңу-галды алган, чогаалчылар кежигү-век, кижик роман бижип каан, а силер РСФСР-ини Чогаалчылар эвеледини кежи-гүнери чүчү көрүп орап үвек силер?» дээр, ийи чо-гаалчы-биле керээ-даа чарип турганын көрдүм. Кургаг сай-кыска деп роман бижип кыдырдым. «Монгуч Кенин-Лонскай кижиге дугайында чоңу-гал бижинивээ, адыгуузу айт дугайында роман чоңу-галды алган, чогаалчылар кежигү-век, кижик роман бижип каан, а силер РСФСР-ини Чогаалчылар эвеледини кежи-гүнери чүчү көрүп орап үвек силер?» дээр, ийи чо-гаалчы-биле керээ-даа чарип турганын көрдүм. Кургаг сай-кыска деп роман бижип кыдырдым. «Монгуч Кенин-Лонскай кижиге дугайында чоңу-гал бижинивээ, адыгуузу айт дугайында роман чоңу-галды алган, чогаалчылар кежигү-век, кижик роман бижип каан, а силер РСФСР-ини Чогаалчылар эвеледини кежи-гүнери чүчү көрүп орап үвек силер?» дээр, ийи чо-гаалчы-биле керээ-даа чарип турганын көрдүм. Кургаг сай-кыска деп роман бижип кыдырдым. «Монгуч Кенин-Лонскай кижиге дугайында чоңу-гал бижинивээ, адыгуузу айт дугайында роман чоңу-галды алган, чогаалчылар кежигү-век, кижик роман бижип каан, а силер РСФСР-ини Чогаалчылар эвеледини кежи-гүнери чүчү көрүп орап үвек силер?» дээр, ийи чо-гаалчы-биле керээ-даа чарип турганын көрдүм. Кургаг сай-кыска деп роман бижип кыдырдым. «Монгуч Кенин-Лонскай кижиге дугайында чоңу-гал бижинивээ, адыгуузу айт дугайында роман чоңу-галды алган, чогаалчылар кежигү-век, кижик роман бижип каан, а силер РСФСР-ини Чогаалчылар эвеледини кежи-гүнери чүчү көрүп орап үвек силер?» дээр, ийи чо-гаалчы-биле керээ-даа чарип турганын көрдүм. Кургаг сай-кыска деп роман бижип кыдырдым. «Монгуч Кенин-Лонскай кижиге дугайында чоңу-гал бижинивээ, адыгуузу айт дугайында роман чоңу-галды алган, чогаалчылар кежигү-век, кижик роман бижип каан, а силер РСФСР-ини Чогаалчылар эвеледини кежи-гүнери чүчү көрүп орап үвек силер?» дээр, ийи чо-гаалчы-биле керээ-даа чарип турганын көрдүм. Кургаг сай-кыска деп роман бижип кыдырдым. «Монгуч Кенин-Лонскай кижиге дугайында чоңу-гал бижинивээ, адыгуузу айт дугайында роман чоңу-галды алган, чогаалчылар кежигү-век, кижик роман бижип каан, а силер РСФСР-ини Чогаалчылар эвеледини кежи-гүнери чүчү көрүп орап үвек силер?» дээр, ийи чо-гаалчы-биле керээ-даа чарип турганын көрдүм. Кургаг сай-кыска деп роман бижип кыдырдым. «Монгуч Кенин-Лонскай кижиге дугайында чоңу-гал бижинивээ, адыгуузу айт дугайында роман чоңу-галды алган, чогаалчылар кежигү-век, кижик роман бижип каан, а силер РСФСР-ини Чогаалчылар эвеледини кежи-гүнери чүчү көрүп орап үвек силер?» дээр, ийи чо-гаалчы-биле керээ-даа чарип турганын көрдүм. Кургаг сай-кыска деп роман бижип кыдырдым. «Монгуч Кенин-Лонскай кижиге дугайында чоңу-гал бижинивээ, адыгуузу айт дугайында роман чоңу-галды алган, чогаалчылар кежигү-век, кижик роман бижип каан, а силер РСФСР-ини Чогаалчылар эвеледини кежи-гүнери чүчү көрүп орап үвек силер?» дээр, ийи чо-гаалчы-биле керээ-даа чарип турганын көрдүм. Кургаг сай-кыска деп роман бижип кыдырдым. «Монгуч Кенин-Лонскай кижиге дугайында чоңу-гал бижинивээ, адыгуузу айт дугайында роман чоңу-галды алган, чогаалчылар кежигү-век, кижик роман бижип каан, а силер РСФСР-ини Чогаалчылар эвеледини кежи-гүнери чүчү көрүп орап үвек силер?» дээр, ийи чо-гаалчы-биле керээ-даа чарип турганын көрдүм. Кургаг сай-кыска деп роман бижип кыдырдым. «Монгуч Кенин-Лонскай кижиге дугайында чоңу-гал бижинивээ, адыгуузу айт дугайында роман чоңу-галды алган, чогаалчылар кежигү-век, кижик роман бижип каан, а силер РСФСР-ини Чогаалчылар эвеледини кежи-гүнери чүчү көрүп орап үвек силер?» дээр, ийи чо-гаалчы-биле керээ-даа чарип турганын көрдүм. Кургаг сай-кыска деп роман бижип кыдырдым. «Монгуч Кенин-Лонскай кижиге дугайында чоңу-гал бижинивээ, адыгуузу айт дугайында роман чоңу-галды алган, чогаалчылар кежигү-век, кижик роман бижип каан, а силер РСФСР-ини Чогаалчылар эвеледини кежи-гүнери чүчү көрүп орап үвек силер?» дээр, ийи чо-гаалчы-биле керээ-даа чарип турганын көрдүм. Кургаг сай-кыска деп роман бижип кыдырдым. «Монгуч Кенин-Лонскай кижиге дугайында чоңу-гал бижинивээ, адыгуузу айт дугайында роман чоңу-галды алган, чогаалчылар кежигү-век, кижик роман бижип каан, а силер РСФСР-ини Чогаалчылар эвеледини кежи-гүнери чүчү көрүп орап үвек силер?» дээр, ийи чо-гаалчы-биле керээ-даа чарип турганын көрдүм. Кургаг сай-кыска деп роман бижип кыдырдым. «Монгуч Кенин-Лонскай кижиге дугайында чоңу-гал бижинивээ, адыгуузу айт дугайында роман чоңу-галды алган, чогаалчылар кежигү-век, кижик роман бижип каан, а силер РСФСР-ини Чогаалчылар эвеледини кежи-гүнери чүчү көрүп орап үвек силер?» дээр, ийи чо-гаалчы-биле керээ-даа чарип турганын көрдүм. Кургаг сай-кыска деп роман бижип кыдырдым. «Монгуч Кенин-Лонскай кижиге дугайында чоңу-гал бижинивээ, адыгуузу айт дугайында роман чоңу-галды алган, чогаалчылар кежигү-век, кижик роман бижип каан, а силер РСФСР-ини Чогаалчылар эвеледини кежи-гүнери чүчү көрүп орап үвек силер?» дээр, ийи чо-гаалчы-биле керээ-даа чарип турганын көрдүм. Кургаг сай-кыска деп роман бижип кыдырдым. «Монгуч Кенин-Лонскай кижиге дугайында чоңу-гал бижинивээ, адыгуузу айт дугайында роман чоңу-галды алган, чогаалчылар кежигү-век, кижик роман бижип каан, а силер РСФСР-ини Чогаалчылар эвеледини кежи-гүнери чүчү көрүп орап үвек силер?» дээр, ийи чо-гаалчы-биле керээ-даа чарип турганын көрдүм. Кургаг сай-кыска деп роман бижип кыдырдым. «Монгуч Кенин-Лонскай кижиге дугайында чоңу-гал бижинивээ, адыгуузу айт дугайында роман чоңу-галды алган, чогаалчылар кежигү-век, кижик роман бижип каан, а силер РСФСР-ини Чогаалчылар эвеледини кежи-гүнери чүчү көрүп орап үвек силер?» дээр, ийи чо-гаалчы-биле керээ-даа чарип турганын көрдүм. Кургаг сай-кыска деп роман бижип кыдырдым. «Монгуч Кенин-Лонскай кижиге дугайында чоңу-гал бижинивээ, адыгуузу айт дугайында роман чоңу-галды алган, чогаалчылар кежигү-век, кижик роман бижип каан, а силер РСФСР-ини Чогаалчылар эвеледини кежи-гүнери чүчү көрүп орап үвек силер?» дээр, ийи чо-гаалчы-биле керээ-даа чарип турганын көрдүм. Кургаг сай-кыска деп роман бижип кыдырдым. «Монгуч Кенин-Лонскай кижиге дугайында чоңу-гал бижинивээ, адыгуузу айт дугайында роман чоңу-галды алган, чогаалчылар кежигү-век, кижик роман бижип каан, а силер РСФСР-ини Чогаалчылар эвеледини кежи-гүнери чүчү көрүп орап үвек силер?» дээр, ийи чо-гаалчы-биле керээ-даа чарип турганын көрдүм. Кургаг сай-кыска деп роман бижип кыдырдым. «Монгуч Кенин-Лонскай кижиге дугайында чоңу-гал бижинивээ, адыгуузу айт дугайында роман чоңу-галды алган, чогаалчылар кежигү-век, кижик роман бижип каан, а силер РСФСР-ини Чогаалчылар эвеледини кежи-гүнери чүчү көрүп орап үвек силер?» дээр, ийи чо-гаалчы-биле керээ-даа чарип турганын көрдүм. Кургаг сай-кыска деп роман бижип кыдырдым. «Монгуч Кенин-Лонскай кижиге дугайында чоңу-гал бижинивээ, адыгуузу айт дугайында роман чоңу-галды алган, чогаалчылар кежигү-век, кижик роман бижип каан, а силер РСФСР-ини Чогаалчылар эвеледини кежи-гүнери чүчү көрүп орап үвек силер?» дээр, ийи чо-гаалчы-биле керээ-даа чарип турганын көрдүм. Кургаг сай-кыска деп роман бижип кыдырдым. «Монгуч Кенин-Лонскай кижиге дугайында чоңу-гал бижинивээ, адыгуузу айт дугайында роман чоңу-галды алган, чогаалчылар кежигү-век, кижик роман бижип каан, а силер РСФСР-ини Чогаалчылар эвеледини кежи-гүнери чүчү көрүп орап үвек силер?» дээр, ийи чо-гаалчы-биле керээ-даа чарип турганын көрдүм. Кургаг сай-кыска деп роман бижип кыдырдым. «Монгуч Кенин-Лонскай кижиге дугайында чоңу-гал бижинивээ, адыгуузу айт дугайында роман чоңу-галды алган, чогаалчылар кежигү-век, кижик роман бижип каан, а силер РСФСР-ини Чогаалчылар эвеледини кежи-гүнери чүчү көрүп орап үвек силер?» дээр, ийи чо-гаалчы-биле керээ-даа чарип турганын көрдүм. Кургаг сай-кыска деп роман бижип кыдырдым. «Монгуч Кенин-Лонскай кижиге дугайында чоңу-гал бижинивээ, адыгуузу айт дугайында роман чоңу-галды алган, чогаалчылар кежигү-век, кижик роман бижип каан, а силер РСФСР-ини Чогаалчылар эвеледини кежи-гүнери чүчү көрүп орап үвек силер?» дээр, ийи чо-гаалчы-биле керээ-даа чарип турганын көрдүм. Кургаг сай-кыска деп роман бижип кыдырдым. «Монгуч Кенин-Лонскай кижиге дугайында чоңу-гал бижинивээ, адыгуузу айт дугайында роман чоңу-галды алган, чогаалчылар кежигү-век, кижик роман бижип каан, а силер РСФСР-ини Чогаалчылар эвеледини кежи-гүнери чүчү көрүп орап үвек силер?» дээр, ийи чо-гаалчы-биле керээ-даа чарип турганын көрдүм. Кургаг сай-кыска деп роман бижип кыдырдым. «Монгуч Кенин-Лонскай кижиге дугайында чоңу-гал бижинивээ, ады